

TISZK-ek, fenntartók, szakképző intézmények

Átfogó változások a középfokú szakképzés intézményrendszerében

A szakképzésben a 2008-as esztendő – legalábbis intézményszervezési szinten – a Térségi Integrált Szakképző Központokról, a TISZK-ekről szólt. Ebben az évben alakult a legtöbb, azóta regisztrált és működő TISZK, előtte is, utána is kevesen.

Együttesen a 79 TISZK (1) szinte teljesen lefedi az iskolarendszerű szakképzést. Sokkal többen már nem is lesznek. Még öt „régí”, azaz a HEFOP-os pályázatok kapcsán, 2005-ben létrejött formáció kell, hogy átalakuljon, a törvény szerint erre 2010-ig van lehetőségük. Talán még egy-egy új kft. létrejön a kimaradt, főleg alapítványi szakképző intézményekből, de a TISZK-ek összlétszámának nagyságrendje már nem fog változni: nyolcvanvalahányan lesznek.

2 008 nyarán egy sikeres szakképzés-kutatási pályázatot követően 3 régióban vizsgáltuk a tiszkesedés folyamatát, körülményeit. (2) Összesen 57, ezen belül a három kiválasztott régióban, Nyugat-Dunántúlon, Észak-Alföldön és Dél-Alföldön 53 interjút készítettünk. Szinte valamennyi megalakult, szám szerint 19 TISZK vezetőjét és a legjelentősebb önkormányzati fenntartókat megkerestük. 22 megyei és városi oktatási vezetővel és 19 szakképző iskola igazgatójával vagy helyettesével készítettünk interjúkat, és alkalmunk volt áttekinteni a TISZK-ek megalakulásának és működésének legfontosabb alapküldetéseit.

Mielőtt megpróbálnánk fenntartói és iskolai optikán keresztül leírni a lezajlott folyamatot, annak motívumait, első történéseit és potenciális következményeit, tekintsük át, milyen előzményei voltak a 2008-as esztendőben, viharos tempóban lezajlott változásoknak.

A TISZK-rendszer kialakulásának tervei és megvalósulásának első szakasza

Az ezredforduló utáni évekre a szakképzés bizonyos értelemben ismét válságba került. A kilencvenes években lezajlott úgynevezett Világbanki programok következtében a szakközépiskola struktúrája és oktatási tartalma korszerűsödött ugyan, de az érettségi utáni szakképzés kezelhetetlen versenyhátrányba került a felsőoktatással szemben, kezdett kiürülni, kontraszelektálódni. A szakközépiskola mindmáig nem találja – nem találhatja – a helyét. A szakiskolai képzés a Szakiskolai Fejlesztési Program 2003-as elindításaig különösen, de véleményünk szerint azóta is elhanyagolt területe a közoktatásnak. Itt a funkcionális rendszerinnováció mindeddig elmaradt, az erre való gondolatokra kevésbé bizonyultak fogékonyak a stratégiai fejlesztésért és irányításért felelős vezetők, így a lobbierdekek által vezérelt visszarendeződési pályára került ez a szektor. Bár meggyőződésünk, hogy az itt jelzett iskolaszervezési problémák elsődlegesek, azaz kezelésük nélkül a válságtünetek érdemben nem csökkenthetők, a fejlesztések két fő csapásiránya

nem ez volt. Egyrészt a tartalmi keretek átfogó innovációja zajlik az OKJ moduláris megújítása révén 2004 óta, amúgy nem kevés eredményt felmutatva, másrészt az intézményrendszer átalakulását ösztönözték jelentős – mindeddig több tízmilliárd forintnyi –, szintén a Strukturális Alapok forrásaiból származó tőkeinjekcióval.

Az intézményrendszer átalakításának szándékát a kétezres évek elejétől fontos érvek támasztották alá. Szakképzés ezernél több független intézményben zajlott, annak minden következményével. A tanulókért egymással versengő szomszédos városokban kínáltak azonos szakképző programokat a kedvezőtlen demográfia és más programok elszívó hatásának következtében kis létszámú csoportok számára. A szétszabdaltság a források elaprózását is jelentette. Van olyan nagyvárosunk, amelyben öt pneumatika és automatika tanműhely van, de ezek kihasználtsága alig 30 százalékos. Ez a helyzet a szakképzési hozzájárulásból befolyó jelentős források ellenére a korszerű technika hiányához, annak avulásához vezetett. A mindenki által támogatott intézményi koncentrációt viszont a kétharmados önkormányzati törvény módosítása nélkül nem lehetett központilag levezényelni, így szükség volt arra az ötletre, hogy jelentős fejlesztési források csáberejével „önkéntes” szakképzési társulásokba és társaságokba tereljék az intézményeket. Általában 50-60 TISZK létrehozásával kalkuláltak, mire a rendszer feláll, amelyeket több pályázati körben kívántak megalakulásra ösztönözni és támogatni.

Az úgynevezett első körös TISZK-ek megalakulására a HEFOP keretében kiírt pályázatok elbírálása után került sor, 2005-ben. Az első 16 TISZK-ben azonban az együttműködési és főleg az összehangolási kényszer igen csekély volt, ez nem jelentett igazi intézményi koncentrációt. Ezért 2007 nyarán az előző évben hivatalba lépő új szakképzés-irányítás oly módon módosította a törvényt, hogy az intézmények fenntartóinak ne maradjon más választása, mint a felkínált modellek valamelyike alapján társulásokba vagy gazdasági társaságokba szerveződni. Ezt mindenekelőtt azért sikerült elérni, hogy 2008-tól szakképzési hozzájárulás fogadására csak TISZK-ek voltak jogosultak. Márpedig ezen fejlesztési források nélkül az önkormányzatok nem képesek fenntartani intézményeiket. A TISZK-ek egy további feltételnek kellett megfeleljenek: legalább 1500 tanulóval kell minden évben rendelkezniük. Ezt a megalakuláskor messze túl is teljesítették, a 2–3 ezer tanuló TISZK is a kicsik közé tartozik, az átlagos tanulólétszám becslésünk szerint a 4 ezret is meghaladja, de 10-15 ezer tanuló TISZK-ek is alakultak. Végül a TISZK-ekbe tömörült iskoláknak fontos önkorlátozásra kellett vállalkozniuk: a fejlesztési forrásokhoz csak akkor juthatnak hozzá, ha elfogadják a Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok (RFKB-k) szakképzési irányokról és arányokról szóló éves döntéseit, amelyekkel az egyes TISZK-ek képzési profiljait, beiskolázási keretszámait határozzák meg.

Összeállt tehát a recept, amely az intézményi koncentrációra kényszeríti a résztvevőket, akiknek ráadásul a – vitathatóan és széles körben vitatott módon megfogalmazott, kétes érvényességű, de szakmák megnevezése által explicitté tett – munkaerő-piaci igényekhez kell igazodniuk, amit önként korábban nem tettek meg. A recept abban az értelemben működött is, hogy a TISZK-ek villámgyorsan, általában pár hónapos előkészítés után létrejöttek, hogy a kiírt TÁMOP, TIOP és KMOP pályázatokon részt vehessenek a remélt sok száz milliós forrás reményében.

Az intézményfenntartók azonnal tudták, hogy erre az útra kell lépniük. Annál is inkább, mert a szakképzés legfőbb irányítói nem hagytak kétséget afelől, hogy a hagyományos működés melletti kitartás – amelyre a törvény szerint továbbra is lehetőség nyílt – „nem lehet előnyös a fenntartó számára” (Szüdi, 2007). A szakképzést irányító minisztérium főosztályvezetője előadásokon ismertette a választható TISZK-modelleket (Mátyus, 2007), „kék diáit”, a hét szervezeti modellábrát hamarosan minden érintett megismerte, és próbálta értelmezni.

Az értelmezés, az azokhoz kapcsolódó előnyök és hátrányok érzékelése nem volt könnyű, sokak számára bevallottan nem is sikerült. A törvény sokak szerint túl bonyolult sikerült. Ennek egyik oka, hogy nyitva akartak hagyni több lehetőséget, például hogy a középfokú intézményeken kívül a felsőoktatási intézmények részvétele is lehetővé váljon az új formációkban. Illetve meg kellett oldaniuk a szektorsemlegesség kérdését, hogy a nem önkormányzati fenntartói szféra alkotmányos jogai ne sérüljenek. A „kék diák” szerint TISZK lehet:

a) a közoktatási törvény 89/B. §-ának (2) vagy (11)–(13) bekezdése alapján létrehozott társulás, illetve nonprofit gazdasági társaság;

b) a közoktatási törvény 67. §-ának (5) bekezdése szerint működő szakképző iskola;

c) a szakképzésben részt vevő intézmények egy intézmény keretében való fenntartása;

d) továbbá a közoktatási törvény 89/B. §-a (4) bekezdésének a)–b) pontjában és (5) bekezdésében meghatározott feladatok ellátására a szakképzést folytató intézmény fenntartója, a felsőoktatási intézmény, valamint a gyakorlati képzésben részt vevő gazdálkodó szervezet által létrehozott kiemelkedően közhasznú nonprofit gazdasági társaság.

A fenti lehetőségeket hét lehetséges modellben foglalták össze. A megvalósult modellek tekintetében hozzávetőleges képet tudunk alkotni a regisztráció alapján. Ezek szerint a 79 TISZK-ből 32 gazdasági társaságként működik, ebből 20 kiemelkedően közhasznú nonprofit gazdasági társaság, további 8 kft. és 4 zrt., 3 esetben minisztérium (FVM) a fenntartó, 24 TISZK-et önkormányzat tart fenn (ezek felénél a főváros a fenntartó), 20 esetben pedig önkormányzati fenntartók társulása. Kissé más klasszifikációt használ Mátyus Mihály (*A szakképzésfejlesztés...*, 2009; Mátyus, 2009a, 2009b), amely az első 70 TISZK modellvariációiról ad képet. Mátyus szerint: „önkormányzati társulásként működik a 70-ből 16 intézmény, non-profit társaságként 6, az évfolyam-szétválasztásos módszer szerint 19, a holland modell (3) szerint 7, kiemelkedően közhasznú nonprofit társaságként (ezt nevezi a törvény szakképzés-szervezési társaságnak) 21, valamint önkormányzati társulás és más iskolafenntartó megállapodása alapján 1 intézmény”.

A fenntartó önkormányzatok és a tiszkesedés

Bár a TISZK-ekben szakképző intézmények vannak, az NSZFI regisztrációs honlapján (4) is őket sorolják fel, nem fenntartóikat, azért a TISZK-eket az intézmények fenntartói hozták létre, és a létrejött modelltől függő módon ők is irányítják. Az eddigi folyamatban ők a főszereplők.

2007 nyarán, a törvénymódosítás megjelenésekor valamennyi intézményfenntartó belátta, hogy gyorsan kell cselekedni. Ez világos volt a határidőkből. Akinek mégsem, azt több oldalról is figyelmeztették politikustársai, oktatási referensei: „...a polgármester úrtól még ki is kaptam, hogy miért szorgoskodok itt”, mondja egy irodavezető, de „... november elején elindult egy folyamat” (5), és sok együttműködési változat végigtárgyalása után márciusra ebben a városban le is zárult.

A nagyvárosok, megyeszékhelyek

Amikor fenntartó önkormányzatokról beszélünk, külön kell tárgyaljuk a megyei jogú városokat, a közepes méretű, a kisebb városokat, valamint a megyéket. Ezekben a fenntartókban, persze a megye, a környék településföldrajzától, közlekedési viszonyaitól nem függetlenül, egymástól erősen eltérő foratókönyvekben gondolkodtak, gondolkozhattak. Másokkal együtt vagy egyedül? Ha másokkal együtt, akkor kikkel igen és kikkel ne társuljunk? Megyén belüli, csak közeli partnerekben gondolkozzunk, vagy merjünk átlépni a megyehatáron, régióhatáron, esetleg még messzebbre? Várhatóan hogyan járunk jól anyagilag, illetve milyen távlati következményei lehetnek a döntésünknek?

A megyei jogú városok mindenhol önállóan is képesek voltak, vagy lettek volna TISZK megalakítására. Volt ehhez elég tanulójuk, elvileg tehát semmi sem kényszerítette őket a másokkal való együttműködésre. Bonyolította ugyan a helyzetüket, hogy ezen városok mintegy felében már volt – első körös, 2005-ben alakult – TISZK. Eleinte ezt adottságnak tekintették, amelybe be lehet vinni a többi intézményüket, vagy attól függetlenül létrehozni másikat, de a jogászok közreműködésével hamarosan kiderült, hogy a HEFOP-pályázatok 5 éves fenntarthatósági kritériuma rugalmasan értelmezhető. Nem a korábban megalakult TISZK-ek formációinak kell fennmaradni, hanem a pályázaton nyertes intézményi kör együttműködését kell biztosítani azokon a területeken, amelyet uniós forrásból finanszíroztak. Ha egy intézmény például egy másik TISZK-be kerül, azért a központi tanműhelyi beruházáshoz hozzá kell, hogy férjen. Ez az állásfoglalás tovább gazdagította a lehetőségeket, és valóban, volt, ahol megmaradt az intézményi kör, máshol kiválasztások, üzletresz-kivásárlások is előfordultak.

Ha a megyei jogú város politikai vezetésénél az volt az uralkodó álláspont, hogy nem akarnak bajlódni a kisvárosokkal való együttműködéssel, akkor nem vonták be a kisebbeket. „A mögöttes indoka az volt, hogy nem harcol ő 5 város polgármesterével, ráadásul van, ahol más színezetű a politika”. A pályázatnál úgyis előnyben vannak a nagy képzési központok, ezekre a forrásokra nagyobb eséllyel startolhatnak rá, ráadásul nem kell végigjátszani azt az egyeztetést, hogy végül a beruházás náluk valósuljon meg: „a koncentrált fejlesztés [a megyeszékhelynek] (6) nem lehet rossz”. De a későbbi profiltisztításnál is előnyös helyzetben vannak. „Én el nem tudom képzelni, hogy az RFKB [a megyeszékhelynek] nem kedvez.” A nagyvárosok minden RFKB-ban képviselve vannak, van, ahol csak a polgármesteri hivatalból ketten is. A lakossági kereslet is inkább a nagyobb centrumok felé áramlik, itt fog elfogyni utoljára a tanuló, ha cudar a demográfiai helyzet. Egyedül hatékonyabban is működtethető a TISZK, nem kell számtalan testületi ülés jóváhagyását megszerezni egyetlen döntéshez. A kicsik meg oldják meg a bajaikat úgy, ahogy tudják, az idő és a „spontán fejlődés” a nagyoknak kedvez.

A megyei jogú városok és a megyék közötti játszmák mindig érdekes történeteket produkáltak – különböző végeredménnyel. „Legalább két és fél hónapon át [a városnak] az volt az álláspontja, hogy nem, ez így nagyon jó, nekünk nem érdekünk, csak elaprózódik a pénz, úgyis nyernénk magunkban is. Ezt [XY] látványosan elő is adta, amikor össze lett hívva a 15 településnek a képviselője. Mivel azért van egy örökös rivalizálás a megye és a város között, és ez egy nagy sakkjátszma közöttük, ez a tisztaság téma egy volt

*Az úgynevezett első körös TISZK-ek megalakulására a HEFOP keretében kiírt pályázatok elbírálása után került sor, 2005-ben. Az első 16 TISZK-ben azonban az együttműködési és főleg az összehangolási kényszer igen csekély volt, ez nem jelentett igazi intézményi koncentrációt. Ezért 2007 nyarán az előző évben hivatalba lépő új szakképzés-irányítás oly módon módosította a törvényt, hogy az intézmények fenntartóinak ne maradjon más választása, mint a felkínált modellek valamelyike alapján társulásokba vagy gazdasági társaságokba szerveződni. Ezt mindenekelőtt azáltal sikerült elérni, hogy 2008-tól szakképzési hozzájárulás foga-
dására csak TISZK-ek voltak jogosultak. Márpedig ezen fejlesztési források nélkül az önkormányzatok nem képesek fenntartani intézményeiket.*

a húsz másik mellett. Valószínűleg a két vezetés is végiggondolta ezt, és valahol beáldozott valami mást a béke érdekében, ezt nem tudom. Végül beadta a derekát [a város].” Máshol ellenkező kimenetele lett a megye és a megyeközpont tárgyalásainak: „[XY] végig arra törekedett, hogy egy megyei TISZK legyen. Egyfolytában ez volt a téma. [a megyeszékhely] politikusai döntöttek.” „Nem tudtak megegyezni a politikusok, a megye és a város [...] nem volt egy színezetű. De teljesen mindegy, hogy egy színezetű-e... Szerintem akkor sem tudtak volna megegyezni, úgy érzem”, írja le a helyzetet az előző interjúrészletben említett XY, egy befolyásos, pozícióban lévő helyi szereplő.

Volt, ahol a kisebb városok a nagyváros együttműködési készségének hiányával magyarázták a külön TISZK létrehozását, vagy az első pillanattól azt érzékelték, hogy a nagyváros diktál, nekik nem oszt sem lapot („olyan ledarálósan kezdték [a tárgyalásokat]”), sem forrást. Ugyanezt a történetet a nagyváros úgy magyarázhatta, hogy a kisvárosok és a megye mint fenntartó számára „a [megyeszékhely] önkormányzata mint iskolafenntartó túl nagy elefántnak bizonyult olyanok mellett, mint...”, és itt a környező kisvárosok felsorolása következik. „Valaki kitalálta ezt, hogy a beruházásoknak több mint 50%-a egy helyen valósuljon meg, ezzel sikerült is fölrobbantani a valós együttműködést. [...] megtagadták a városok az együttműködést. [...] olyan voltam, mint egy mindig elutasított menyasszony.” Hiszen a nagyberuházás majdnem magától értetődően a centrumba kerül. Nyilván mindkét oldal érvelésének van alapja, mindkét fél tartott a másiktól, és próbálta pozícióit optimalizálni.

A megyeszékhelyek apparátusaiban, amelyek mindig a kezdeményező, aktív szereplők közé tartoztak, számos lehetséges együttműködési variációt végigzongoráztak. „Ha jól emlékszem, én 8-9-et készítettem, tehát többet, mint a minisztériumi modellek”, nyilatkozta egy szakképzési referens. A szempontok döntő többségükben politikaiak vagy anyagi természetűek voltak, de olykor szakmai szempontok is felmerültek. Például a térségiség szempontja, amely a TISZK-ek nevében is megjelenő alapelv kellett volna, hogy legyen, de végül csak korlátozottan érvényesült. „Ha [a megyeszékhely] egyedül hozta volna létre, akkor nem a regionális elvek érvényesülnek.”

Keveredtek a szakmai és politikai szempontok a nem önkormányzati fenntartókkal való együttműködés tekintetében is. Volt olyan nagyváros, ahol fontos törekvés volt, hogy a helyi képzők mind jelen legyenek „Mi a helyi erőket szeretnénk volna összesöpörni. Hogy a régió helyzete erős legyen.” Végül félsikerrel jártak, mert a hálózattal rendelkező alapítványi iskolákat jellemzően, az egyházi és minisztériumi fenntartásúakat a meglátogatott helyszíneken fenntartóik sehol nem „engedték be” a helyi TISZK-be. A magániskolák a nagyobb városokban koncentrálódnak, és akár a versenyhelyzet, akár színvonaluk miatt elég rossz, vagy akár nagyon rossz a megítélésük, ami csökkentette esélyeiket, hogy a helyi TISZK-ekbe invitálják őket. „Azt kizártuk, hogy a [megyeszékhelyen lévő] alapítványi iskolákkal bármilyen kapcsolatba kerüljünk. [...] mert rendkívül bizonytalanunk látszó gazdálkodási és fenntartási rendszerben dolgoznak, és komoly problémák húzódnak a működésük körül. [...] hát hadd ne röhögjek. [...] Pénzmosodák. Ezek nem világoságosak.” De előfordult, hogy politikai küzdelem eszközévé vált bevonásuk vagy kihagyásuk: „Ebből az lett, hogy az [alapítványi szakközépiskola] [...] és akkor a [megyeszékhely] alpolgármestere hatott rájuk oly módon, hogy akkor oda fognak tartozni, mert a város azt gondolta, hogy ha a [szakközépiskola] nem megy be ebbe a közös TISZK-be, akkor mi [a megye] nem tudjuk megcsinálni ezt a közös TISZK-et. [...] mert a [szakközépiskola] volt a mérleg nyelve.”

A nagyvárosoknak ezen megfontolásai, érdekei és működésmódjai végül nagyon különböző eredményre vezettek. Van három egész megyét lefedő TISZK, de több megyeszékhelyen két-három TISZK-et is találunk. Egyesekben az első körös szerveződésekben megörökölt környéki kisvárosi intézmények is megmaradtak, máshonnan ezeket kiebrudalták, vagy éppen annak fenntartói vitték ki őket, ez persze olykor nézőpont és megíté-

lés kérdése. Születtek olyan új formációk is, ahol a környéki kisebb-nagyobb városok társultak, társulhattak a megyeközponttal. A kép színes, és nyilván színesek lesznek az eltérő szervezésű TISZK-ek történetei is.

A közepes városok

A közepes, 25-35 ezer lakosú városok száma majdnem annyi, mint a megyei jogúaké. Ők tipikusan több középfokú intézményt is fenntartanak, amelyekbe 1500-nál valamivel több vagy valamivel kevesebb diák jár. Olyan közepes méretű várost, amely kizárólag saját iskoláit egyesítő TISZK-et hozott volna létre, mindössze hármat találunk. Ugyanakkor hallottunk több olyan történetet is, amikor ez volt az első, legfontosabb szándék. Egyedül „mégis könnyebb lenne, mint más partnerekkel, már érdekvizonyokkal. Belül is nehezen tudunk kompromisszumokat kötni, hát még ha külsőkkel”, mondja egy irodavezető. „Terveztük külön, már odáig mentünk, hogy mi legyen az alapidokumentumokban, és akkor jött egy megyei kezdeményezés, amennyire én tudom, hogy egészen legfelső szintű kezdeményezések kezdődtek.” „[A várost] kivette a megye. [...] azt mondta [az ottani] iskolának, hogy kész, ők velünk nem társulhatnak. [...] ekkor jöhetett volna be [B város vagy C város], de addigra ők már el voltak ígérkezve. [...] ott is leszámíztak... hát megvették őket [mármint a potenciális kisvárosi partnereket] ígéretekkel, meg nem csak ígéretekkel. Pályázati pénz, meg téged fogunk támogatni, meg pozíciókat osztogattak”, jelzik a körülmények kényszerét egy másik, helyi viszonylatban jelentős városban. A helyi szándékot, az önálló TISZK-alakítást a nagyvárosi, megyei, sőt országos politikai érdekek sokszor felülírták: „...azért nem, mert én ezt annyira kész tényként kaptam az alpolgármester úrtól, hogy A város, B város, megye, kész-passz. [...] Nálunk nagyon sok mindent lefojt a politika.” Egy-két helyen ráadásul határozottan tudni vélték, hogy nem is helyben dőltek el a dolgok: „Pesten rakták rá az i-re a pontot.” A politika primátusát egyébként már az is előrevetítette, hogy több város – köztük nagyváros – oktatási vezetője az alpolgármesterhez vagy polgármesterhez irányított, hogy inkább velük, de legalábbis jelenlétükben készítsünk interjút.

Az önállósodásnál így jellemzőbb, hogy a megye második vagy harmadik alközpontjaként, kisvárosokkal, esetleg a megyei fenntartóval szövetkezve hozták, hozhatták létre társulásait. Van, ahol az iskolák egy része a megyeszékhely TISZK-jéhez tartozik, mert vagy az első körben, vagy a másodikban bevonták őket, a többi viszont kisvárosokkal új szerveződést hozott létre. Végül előfordult, hogy egy közepes méretű város az egész megyei, szinte kivételesnek tekinthetően valóban térségi központ mellett döntött, vagy – felsőbb politikai döntések következményeként – abba kényszerült.

A kisvárosok és a megye

A kisvárosokat és a megyei fenntartót nem lehet külön tárgyalni. Az elmúlt másfél évtized intézményátadásai után olyan helyzet csak kivételesen fordult elő, hogy kisvárosi fenntartók egymással szövetkezve, de a megyét kihagyva társuljanak. A megye mint fenntartó néhány helyen alig rendelkezik jelentős intézménnyel, de sok helyen a megyeszékhely után a második legnagyobb fenntartó. És ahol kicsi, ott is nagy lehet az ambíciója. „A megye mindig próbálja a saját létét igazolni. Nemcsak a forrásai kopnak el, de a feladatai is”, mondják egy városnál. Tényleges súlya a megyének mindenestre nagyobb volt a folyamat alakulásában, mint amit fenntartói súlyuk alapján gondolnánk nekik. Sok helyen ők voltak az egyik fő szervezői, egyeztetői a kisvárosi törekvéseknek. A kisvárosoknak pedig feltétlenül partnereket kellett találniuk, és többnyire a megyében találták azt meg. Különösen fontos volt ez akkor, ha perifériális földrajzi helyzetük vagy politikai okok miatt a megyeszékhely kihagyta őket. A kimaradás ugyanis olyan bizony-

talán kimenetelű – a megszűnést középtávon nagyon valószínűsítő – lett volna ezen városok intézményei számára, hogy annak politikai kockázatát mindenképpen el kellett kerülni. Ezekben a városokban még egy-egy szakirány megszűnése is politikai kérdéssé válik, nemhogy az egész szakképzése.

A 2007. nyári törvénymódosítás súlyát a kisvárosokban is sok helyen azonnal átlátták, és – érzékelve a kockázatot – azonnal tárgyalásokat kezdtek. Ambícióik – általában néhány ambiciózus személynek köszönhetően – olykor igen nagyok voltak. „A TISZK alakításban kezdeményezőként elindult [A város] és [B város] is, bár azt mindenki tudta, hogy egymással össze kell fogni, de mindenki vezető akart lenni”. Egy másik helyen nagyon hasonló aspirációkat hallottunk: „És akkor megkezdtük a harcot. Ugye mindenki főtiszk akart lenni. Ez egy roppant elaprózott iskolaszervezetű vidék, minden városnak van 1-2 középiskolája. Minden városonál politikai kérdés volt, hogy a TISZK-ben részt vegyen. A középiskolája önálló maradjon.”

A kisvárosok szerveződésének még egy fontos szimbolikus-politikai tartalma is volt: „volt ennek egy olyan üzenete is azért, hogy mi egy harmadik pólus próbáljunk lenni. Mi, a kicsik.” Egy kicsit kiszakadni a nagyváros függelmi köréből, hozzájutni olyan forráshoz, amely különben úgyis a megyeszékhelynek jutna. Tényezőnek lenni, hogy évtizedes távlatban is megmaradjon a szakképzés a kisvárosokban. A cél érdekében sok helyen előfordult, hogy a megyehatáron, sőt régióhatáron is átnyúló formációkban is gondolkoztak, de ezen kezdeményezések többsége gyorsan elhalt: „itt az önkormányzatnál is mondták, hogy ne menjünk át másik térségbe, mert problémás lesz később.”

A megye mint fenntartó olykor önállóan is létrehozott TISZK-et, ehhez volt elég tanulója, de többnyire városokkal szövetkezve tette ezt. Ugyanis a kisvárosok között főszeplőként tehetett ezt, ráadásul a térségi jelleget – a perspektívát – így jobban biztosíthatta. A megyék szerepe azért is volt nagyobb a tiszkesedési folyamat egészében, mint amit fenntartóként való súlyuk alapján gondolnánk, mert az együttműködésről szóló döntések politikai szintre helyeződtek, és a megye politikai súlya – a kisvárosok hátszelével segítve – nem kicsi. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a megyék hatalmi súlyát a kisvárosok, kistélepülések szavazóitól kapja, nem a megyeszékhely szavazóitól. Olykor persze a megye „alulmaradt”. „Biztos nem fogja önnek senki elismerni, én úgy gondolom, hogy ezt háttérből azért látjuk, hogy a megyei önkormányzat nem feltétlenül boldog ettől a kialakult helyzettől”. De a küzdelmek természete már ilyen. Többségében azonban nagyon jó pozícióba kerültek a megyék.

A fenntartói autonómia csökkenése, együttműködési és egyéb terhek

Közhely, hogy egy nagy átalakulás mindig kockázatokat és lehetőségeket is rejt magában. Már a fentiekből is kiderült, hogy a minél előnyösebb helyzetbe kerülés érdekében minden lehetséges utat megpróbáltak végigjárni, minden lehetséges befolyásukat latba venni a fenntartók. A lehetőségek mérlegeléséhez azonban számos információ hiányzott. „Az probléma, hogy két minisztérium felügyeli a szakképzést, és ezek sok mindenben nem értenek egyet. Voltam olyan tájékoztatón, ahol a két minisztérium képviselője nyilvánosan vitatkozott egymással, hogy hogyan kell a jogszabályokat értelmezni.” Az egyeztetések során, de még a megalakulás után hónapokkal sem voltak világosak az egyes modellek előnyei vagy hátrányai.

Sokszor kizárásos alapon döntöttek a konkrét társulási vagy társasági forma mellett. Így vált „népszerűvé” a küldő-fogadó iskolák rendszere, mert annak alternatívája többek számára elfogadhatatlan volt. Például „...a [T TISZK] kialakításában két tagiskola elvesztette volna az önállóságát, ezért inkább küldő intézményt csináltak belőlük”. Ezek olykor csak papíron küldő és fogadó iskolák. Nagyvárosokban több helyen tervezték, de a tényleges megvalósításától többnyire elálltak. „Küldő-fogadó intézmény nem létezik [a

megyeszékhelyünkön], nem így csináltuk meg. Nekem tetszik ez a modell, ha vannak olyan intézmények, amelyek csak szakképzéssel foglalkoznak, és alatta pedig az előkészítő, szakmai alapozó és a pályaeorientáció, ez külön intézmény. De az intézmények ellenállása egyértelmű volt, és ez egy fenekestül való felfordítását jelenti a város szakképzési rendszerének.” Egy másik nagyvárosban is ez lett volna a preferált modell, „leírtam egy olyan TISZK-modell javaslatot, ami középtávon szerintem mindenkinek jó lett volna. Adják át a megyében működő települések a szakképzést [a megyeszékhelynek], megszüntetem a párhuzamosságot, és a 9-12. vagy 9-10. osztályra visszaadjuk a tőle bejáró tanulót. Született ilyen javaslat is, ami nem talált igazán elfogadásra. Féltik az iskolájukat, a szakképzésből befolyó pénzüket.”

A modellválasztás is sokszor politikai vagy egyéb szempontok – bizonyos nem önkormányzati intézmények bevonása vagy éppen kihagyása – szerint alakult. Többen úgy látják, hogy „a gazdasági társaság sokkal önállóbb, mint a társulás. Itt belelátok, ott nem látok bele. Taggyűlés van. Teljesen másképp. [...] És a pénzügytechnikai dolgai is mások, a kötelezettségei.” A társuláshoz más előnyök kapcsolódhatnak. „Ha az ember önkormányzati köztisztviselő, akkor az önkormányzati munkába jobban illik a létrehozásba, a döntéshozatali folyamatába a társulás. Mert az közigazgatási formáció.” Esetleg már jó tapasztalataik is voltak. „Nálunk jól működik a többcélú társulás, és ez is szempont volt, hogy akkor társulás legyen.”

Olykor a város alapítványi iskoláinak vagy egyetemének bevonási vagy éppen kihagyási szándéka lökte valamelyik modell irányába a döntéshozókat. „Nézze! Itt van nekem N szakképző iskola. N iskola együttműködését el kell érjem. Amikor én bemondom azt, hogy egyetem, akkor bemondják, hogy kell nekem az, hogy engem megegyen az egyetem?” És persze itt is van ellenpélda: „Mi is társulást képzeltünk el. Akkor az egyetemet és [a magániskolát] ki kellett volna hagyni. De ezt sem szerettük volna, nem akartuk feladni a saját elképzeléseinket és értékeinket, ezért sem lehettünk tisztán önkormányzati TISZK.” Ebben a városban ugyanis nagy hagyománya van az önkormányzati és nem önkormányzati iskolák egységes helyi iskolarendszerként való kezelésének, együttműködésének.

A fenntartó önkormányzatok az esetek többségében autonómiájuk csökkenéseként élték meg, hogy TISZK-eket kell alakítsanak. Teljes joggal. A Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok 2007 nyarán megkapott döntési joga a szakképzési irányokról és arányokról ugyanezt a jogot elvette a fenntartóktól. A többség szkeptikus abban a tekintetben, hogy az RFKB-k döntései valamit is enyhíteni fognak a munkaerőpiac feszültségein, miközben növelik a képzési szektoron belüli feszültségeket. Világosan látják mind a két alapvető problémát: a képzési irányok meghatározásának módszertani megalapozatlanságát, valamint e bizottságok átpolitizáltságát, lobbierdekeknek való kiszolgálta-

Perspektivikusan pedig sem arról nem lehet tudni, hogy mibe fog kerülni a TISZK később, a pályázati pénzek kifizetése után – hiszen a felállt kis szervezeteket egyelőre a projektek finanszírozzák, máshol nem álltak fel ilyenek –, sem arról, hogy a fenntartói autonómia hogyan alakul. „A polgármester úr szokott is beszélni, hogy arra lehet számítani, hogy előbb-utóbb az lesz, hogy nem az önkormányzatok fogják fenntartani”, utal valaki a bizonytalanság mértékére. „– Milyen TISZK-et találnék itt, ha két év múlva visszajönnék? – Remélem, hogy találna még TISZK-et”.

tottságát. Ezért fogalmazhatott valaki úgy, hogy „Én nem konkrétan az RFKB-döntéssel nem értek egyet, hanem azzal, hogy döntési jogosítványa van”. Sokan világosan látják, hogy nem tudnak az országban 7x26, az egyes szervezeteket reprezentáló, az oktatási rendszerhez és a munkaerőpiachoz is értő szakembert kiállítani, aki ilyen horderejű kérdésben felelősen lenne képes állást foglalni. „Egy biztos. Én két nappal az RFKB-döntés előtt több RFKB-taggal is beszéltem, és azt se tudta, hogy miről van szó. Van olyan igazgató, aki RFKB-tag, és ő sem tudja, hogy mit miért döntenek”, állította egy nagyvárosi köztisztviselő.

Pont ez kedvez a részérdekeknek. De azt sem értik sokan, hogy miért az iskolarendszerű szakképzés irányait és arányait kell ilyen keményen szabályozni, miközben a nappali képzés csak az OKJ-s bizonyítványok egyharmadát adja, kétharmadát már felnőttképzésben kerül kibocsátásra. Miközben a nappali képzésben végzett szakmunkásoknak csak egyharmada (azaz a teljes kimenet egykilencede) helyezkedik el a szakmájában, és az úgynevezett kiemelten támogatott szakmákban vagy hiányszakmákban tömegek vannak munka nélkül. Azt is furcsállják sokan, hogy azok a szakmák, amelyekben növelnék a beiskolázást, döntően fiús szakmák, amelyeket meg korlátoznának-tiltanának, azokat főleg lányok látogatják. A kilencvenes évek elejének egyik bon mot-ját felidézve, miszerint „bányászból nem lesz varrónő”, most úgy fogalmazhatunk, hogy potenciális fodrászból nem lesz tényleges lakatos.

Az autonómia sérülése természetesen kisebb és nagyobb településeken nem azonos mértékű. Utóbbiak jelentős profilalakítási mozgástérrel rendelkeznek, ilyen-olyan delegáltjaik képviselik a várost az RFKB-ban. És ha még mindig érdeksérelemtől tartanak, akkor informálisan beavatkoznak: „...hacsak az RFKB valamit nem tesz, de az ellen majd mi is teszünk valamit”. Egy kisváros érdekvédelmi lehetőségei kisebbek, itt marad a felháborodás. „Fokozatosan kellett volna bevezetni, nem így. Csak ha ön iskolaigazgató lenne, mit mondana annak a szülőnek, akinek a gyereke kilencedikben odajött az iskolába és én ezt ajánlottam neki. Most meg azt mondom, hogy húzzál anyádba. Ezt nem gondolták végig. Nem gondolták végig, hogy mi van, ha mi kétévenként indítunk szakmát. Nullának a hetven százaléka nulla.”

A kisebb fenntartók egyéb okokból is kiszolgáltatottabbak. Egy megyei jogú város tervei az iskolahasználók újraelosztását is tervbe veszi. „Én úgy gondolom, hogy az SNI-seket nem kell begyűjteni. Erre megvannak a kisebb városok létszámihiánnyal küzdő intézményei. Nekünk a minőségi képzés felé kellene inkább elmenni”, nyilatkozza egy nagyvárosi irodavezető, amit úgy is értelmezhetünk, hogy az SNI-sek számára nem kell minőségi képzést adni. Egy másik megyeszékhelyen szinte fenyegetően nyilatkoznak egy nem túl távoli kisebb város teljesen legitimnek tűnő érdekvédelmi törekvéseiről, helyezkedési próbálkozásairól. „Úgy érezték, hogy jobb, ha a másik két szakképzőjünkkel máshová csatlakoznak. De nagyon ráfizettek, mert nem nyertek a pályázaton. Mi ezt barátságtalan lépésként könyveltük el, mi azt gondoltuk, hogy ez nem jó lépés, de hát ez az ő dolguk. Mi nem akarunk beleszólni más település döntéseibe. Mindaddig, amíg úgy gondolják, hogy ők ebben a TISZK-ben részt vesznek, mi nagyon örülünk neki, de ha ki akarnának szállni, szívük joga.” Talán így jobban megérthető az a kisvárosi oktatási vezetői aggodalom is, hogy „voltak olyan félelmek, hogy [a megyeszékhely] majd bekebelezi és meg fogja enni a mi intézményünket.” Nyilván lesznek ilyen történetek is.

A TISZK-ből való kiválás sok helyen fenyegető lehetőség, ami szintén a bizonytalanságot növelő, az autonómia csökkenéséből is fakadó, a kiszolgáltatottság érzését erősítő tényező. „Ha ők kilépnek a [T TISZK-ből], akkor az összeomlik, nem lesz meg a tanulólétszám. Nagyon betennének az összes többi településnek.” Ez persze zsarolási potenciál, de ilyen éles helyzet ritkán van, mert alig egy-két TISZK van a megadott 1500 fős létszámminimum környékén. „Már fel is merültek ilyen törekvések. Ezek oka, hogy a kisebb intézmények/fenntartók nem tudják finanszírozni a TISZK üzemeltetését, illetve

fizetni a rájuk eső részt.” „Másképp is megtörténhet a kilépés, ha pl. egy városi önkormányzat átadja a megyének, esetleg szintén finanszírozási okokból, az iskoláját. A megye pedig beviszi a saját TISZK-jébe.” Ilyen kiválásra már példa is volt, hónapokkal a megalkulás után.

A pénz természetesen sok mindent mozgat, akár a kiválás előidézője is lehet. Bár a teherviselés tipikusan létszám- vagy törzstőke-arányos, tehát „igazságos”, a kisebbek nehezen teremtik elő, ráadásul érzik, hogy azt kell finanszírozzák, ami éppen elsorvadásukat, nem fejlődésüket segíti elő. „[A város] nem akarta az istennek se elfogadni, hogy működtetni kell egy olyan szervezetet, ami csak nyűg a nyakukba. Vagy [B város] nem is fizetett be semmit”, panaszkol egy közepes város oktatási referense. „Már eddig is volt valamennyi forrása a TISZK-nek, mert minden önkormányzat fizetett hozzájárulást, tanulónkénti ezer forintot” – ez egy tipikus mértékű hozzájárulásnak számított a működés első évében. Az kevésbé látszott az elején, hogy pénzbe fog-e kerülni a TISZK-lét, és ha igen, mennyibe. „2007 decemberében az elnök úr [mármint a Társulási Tanács elnöke] azt mondta, hogy mi nem fogunk pénzt szedni és pénzt adni. Mi olcsón fogunk működni. Ehhez képest az idei költségvetésben terveztek 3,5 mFt-ot”, ami egy közepes város költségvetésében előteremthető, de nem jelentéktelen summa.

Természetesen ezek nem nagy kiadások azokhoz a pályázati összegekhez – összességében több tízmilliárdhoz, nyertes TISZK-enként sok százmillióhoz – képest, amelyek odaítéléséről már döntöttek. Problémát főleg ott jelent, ahol nincs nyertes pályázat, és az egyelőre nem túl nagy, de a szegény kistérségek számára megterhelő többletköltségnek nincs ellentételezése, illetve ahol van, de abból, legalábbis a beruházásokból nem részesednek az intézmények.

Ahol részesednek, ott sem minden fenéig tejfel, bár a helyi politikusok szívesen emlegetik a százmilliókat. De „a 400 milliós pályázati lehetőségben azt látták a politikusok, főleg az alpolgármester, hogy végre akkor a 'mi embereinket', akik a holdudvarba tartoznak, meg tudjuk majd fizetni. És azóta is ezzel küzdök”, kapunk ízelítőt a hirtelen jött forrás szakmai felhasználásának korlátairól. „Meg hogy milyen típusú pályázatot írjunk. Amivel utána dolog van, szellemi munka meg együttműködés. Vagy olyat, amiből meg lehet szerezni a forrásokat...”, utalnak egy további dilemmára pár száz kilométerrel odébb. A dilemmának nyilván többféle megoldását alkalmazták a pályázattírók és megbízók.

Perspektivikusan pedig sem arról nem lehet tudni, hogy mibe fog kerülni a TISZK később, a pályázati pénzek kifutása után – hiszen a felállt kis szervezeteket egyelőre a projektek finanszírozzák, máshol nem álltak fel ilyenek –, sem arról, hogy a fenntartói autonómia hogyan alakul. „A polgármester úr szokott is beszélni, hogy arra lehet számítani, hogy előbb-utóbb az lesz, hogy nem az önkormányzatok fogják fenntartani”, utal valaki a bizonytalanság mértékére. „– Milyen TISZK-et találnék itt, ha két év múlva visszajönnék? – Remélem, hogy találna még TISZK-et”.

Az iskolák és a tiszkesedés

A fenntartók 2007 őszétől igazi tétre menő tárgyalási-alakulási folyamatnak voltak aktív részesei. 2008-ban létre is jött a TISZK-ek döntő többsége, és 2009 tavaszán, amikor interjúinkat készítettük, már az első szervezetműködtetési tapasztalataikról is beszámoltak. Az iskoláknál ezzel szemben úgyszólván semmi nem történt a megalakulás utáni első évben.

Az alakuláskor nekik általában nem osztottak lapot. Nem is kérdezték őket, csak informálták a döntésekről: „Megyei fenntartásúak vagyunk, ezért a megye keresett meg minket. Választási lehetőségünk nem volt, a fenntartó döntése alapján léptünk be a TISZK-be”, hangzik egy tipikus válasz. „Megértettük, amikor azt mondták, hogy bevonnak másokat, mert ez esetleg kevés lesz. De minket nem kérdeztek meg, hogy kit. Az egy jó pár szinttel

följebb volt”, mondja egy nagyobb városi szakképző igazgatóhelyettese. A legerősebb képzők vezetői is csak akkor voltak tájékozottabbak, ha a majdani pályázatok által elnyert beruházásokat az ő intézményükbe szánták. Ők persze a megalakulás után fontos, jól tájékozott szereplőkké váltak, szoros kapcsolatba kerültek a TISZK vezetőivel.

Az iskolák azért nem voltak mindenhol és teljesen passzívak. „Az intézményvezetők, főleg kezdetben, próbálták hátráltatni, késleltetni a folyamatokat, bagatellizálni a problémákat.” De hogy ez nem volt jellemző, azt jelzi egy nagyvárosi irodavezető: „Mi rosszabbra számítottunk. Az iskoláink részéről nagyobb ellenállásra számítottunk.” Viszonylag sikeres ellenállást a küldő-fogadó iskolákra osztott modellel szemben fejtettek ki az intézmények. A tagiskolasítást is majdnem mindenhol sikerült elkerülni, de itt az oktatási irodák is méltánytalannak tartották volna, hogy fontos klienseik érdeke, státusa sérüljön, így a tisztán egyintézményes modellt igyekeztek elkerülni.

A végeken, egy-egy távolabbi kisváros iskolájában elhagyatottnak és elhanyagoltnak érezhették magukat. „Jellemző példa, többször be volt ígérve: látogatás [kisvárosi iskolánkba]. Eddig még nem láttunk látogatót. Amikor megvolt az időpont, akkor elfelejtette a küldöttség értesíteni a fenntartót, hogy jönnek, ami csak azért nem volt probléma, mert nem jöttek el... Amikor jelentéshez adathalom kell, akkor azonnal kell. De nem tudjuk a döntések hátterét.”

Az iskolák még egy ponton találkoztak az elmúlt 2-3 évben a tiszkesedés előszelével. Száznál is több intézmény szűnt meg, illetve vonták őket össze másokkal, és beszélgetőpartnereink további összevonások előkészítéséről számoltak be. Ezek az összevonások úgyszólván mindig a TISZK-alakításhoz, valamint az ahhoz remélt pályázati források minél nagyobb eséllyel való megpályázásához kapcsolódtak. Olyasmit tapasztalhattak meg a következő interjúrészlet színhelyén, amit a TISZK-ek működésének normál üzemmódja eredményezhet a jövőben. „Három középiskolát összevontunk: [...] Mozgatjuk a munkaerőt, a technikai személyzetet is (karbantartót például), megmaradhatott a viszonylagos önállóság, nem avatkozunk be [...] kicsi gyengéje: a tagintézményeknél előfordulhat az, hogy amit helyi, tagintézményi szinten el tudnának intézni, azt inkább a központ rábírták. Ezek egyszerű karbantartási jellegű dolgok.”

Foglalkoztatás tekintetében még alig volt változás. „Úgy volt munkaerőmozgás, hogy a TISZK-vezetők” legtöbbször az intézményekből érkeztek, őket kellett pótolni. Amíg a feladat nem csökken, addig elbocsátástól nem kell tartani. De ésszerűsítéseket, amelyek sokszor utaztatással is járnak majd, terveznek. „Nehéz a 12 intézményt összehangolni, viszont sokkal nagyobb a rugalmasság, több a lehetőség is. Például akár pedagógus átcsoportosításra. Olyan stabil helyzetet szeretnénk teremteni, ami megtartja ezeknek az intézményeknek a dolgozóit, a munkahelyeit, és tényleg a megfelelő profilú képzéseket, mert most biztosan lesz átszerveződés, ami egy hosszabb távú működést lehetővé tesz. A leépülő szakmacsoportok pedagógusaira is kell gondolnunk. Ezért is fontos a TÁMOP-os pályázat, hogy az ő továbbképzésük, átképzésük megvalósulhasson.”

Az első hónapokban különösebben nagy hatása nem volt az iskolák napi életére annak a ténynek, hogy immáron egy TISZK tagjai. A legtöbb helyen kérdésünkre azt válaszolták, hogy „most alakul valami”, hiszen alig pár hónapja alakultak meg. „Rendkívül nehezen, döcögösen indult, az intézmények nehezen fogadták el az együttműködési kényszert. Nem volt elég erős hatás, hogy kénytelenek legyenek együttműködni. Féltek az autonómiájukat. Pl. kaptak egy meghívót, hogy adott szakmacsoportnak lesz megbeszélése. Gépészetből volt 8 iskola, de ketten jelentek meg a megbeszélésen.” Az igazgatók rendszeresen találkoznak, legalábbis ahol a pályázatokon sikeresen szerepeltek, azaz a TISZK-ek nagyobbik felében. Általában megalakult az úgynevezett igazgatók tanácsa, akik 2-4 hetente találkoznak, de kezdenek a megbeszélések egyre szélesebb kört érinteni, ami olykor már terhes. „Naponta-kétnaponta kapunk valamilyen meghívót tiszkes rendezvényre. TISZK nélkül eddig is tudtunk élni, ezután is fogunk tudni. Úgy

tűnik, mintha a TISZK X összeget fordítana a saját létét igazoló különböző tanfolyamok, előadássorozatok megtartására.” Van, ahol az egésznek semmi értelmét nem látják: „Mindenki belement, a szakképzési hozzájárulás miatt. De hallom, hogy sehol semmi szakmai együttműködés, csak a pénzügyítés. Hullik szét”, hangzik egy pesszimista kicsengésű vélemény.

Kutatásunk elsősorban a 2008-as folyamatokat vizsgálta, de eljutottunk az úgynevezett első körös, 2005-ben megalakult TISZK-ekhez is. Ha valamiben előképnek lehet tekinteni ezeket, akkor az a beruházási és humánerőforrás-pályázatok hasonlósága. A mostaniak is rengeteg képzésen fognak keresztülmenni. „Hát képzések tömkelege volt. Jó volt az elképzelés. Csak a megvalósítással van gond. Mire lement az iskoláig, ott csak azt látták, hogy megint képzésre kell menni, és ahol nem voltak motiváltak, ott nem történt semmi.” Most is hasonló nagyságrendű pedagógus-továbbképzés vár az iskolákra, amiben a nyilatkozó vezető legfőképpen a helyettesítések logisztikai és pénzügyi problémáját látja. Nem minden irónia nélkül mondják, hogy már „annyit innováltunk, hogy most már dolgozni akarunk, a kollégák már túl lettek képezve”. Amikor az első körösök megvonják a TISZK-ben való lét egyenlegét, azért a képzés a pozitív oldalra kerül: „A pénzen kívül semmilyen más előny nem volt az első körös TISZK-ben. Illetve de: képzések voltak.”

Máshol azért olyan előnyöket is említnek, „...hogya a 8 iskolával kialakult egy olyan kommunikációs rend, hogy a végén jó kapcsolatban, és nem csak én és az igazgatók, hanem a továbbképzések szervezett rendje kollegiális jelleggel tudtak együttműködni”. Az iskolák közötti kapcsolatok épülését az új TISZK-ekben is az erőforrások között említik. „A projektvezetőm mondta, hogy itt vannak 40-50 kilométerre iskolák, és nem tudott róluk semmit az égarda világ.” Korábban az volt a jellemző, hogy „versenyeken találkoztunk”.

Egy helyszínen azonban a TISZK ürügyén egy komolynak és átgondoltnak tűnő iskola-rendszer-alakító pedagógiai elképzeléssel is találkozunk, amely részben persze független a tiszkesedéstől, de most már annak kerekein belül zajlik. „Kettősség jellemezte a középfokot: egyrészt a kitűnő színvonalú szakképzők, másrészt azok, amelyek belekényszerültek abba, hogy nekik csak a kudarcok, a hátrányos helyzetűek jutnak. [...] Profiltisztítás mellett kellene profilváltás is. Más típusú képzés más típusú gyereket is fog vonzani, így lehet változást elérni az iskolák összetételében. Különben rámeleg az a pedagógus közösség, ha mindig csak a kudarc jut neki. Hozzunk új szint, ami a nevelő testületet is megmozgatja, innovációra készíti, lehetőséget ad neki. Mi átalakítottuk az egész rendszert, és senkit nem bocsátottunk el.”

A finanszírozási egyenleg az iskolák szintjén is fontos, a megítélést befolyásoló tényező. „Az intézmények úgy élték meg, hogy negatív irányban befolyásolja, mivel a szakképzési támogatásokat nem közvetlenül kapják meg”, hiszen annak fogadója a TISZK, amely egy-

„Nem látom, hogy fognak mozogni a gyerekek a TISZK-ben: szállások, közlekedés. A szülők részéről nem látom a szándékot, hogy 1–2 hétre elengedjék a gyerekeket egy másik településre. Sok az olyan diák, ahol nem tudnak zsebpénzt adni, vagy akár váltás ruhát sem”, mondják máshol. Ezzel kapcsolatban a párhuzamosságok megszüntetésének korlátjára is figyelmeztetnek. „Nem olyan a magyar közlekedés. A kollégiumokba sem kívánczik a gyerek annyira. Alapszakmában a 30 kilométeres kört tartani kellene, de hogy technikus-képzés, azt el tudom képzelni centralizált formában.”

előre a nagyját vagy egészét visszaosztja azoknak az iskoláknak, akiknek a vállalatok szánták. Ráadásul egyre kevesebbet kapnak. Eleinte tipikusan a befolyt összeg 95-100 százalékát visszaosztották, de az arány csökkenőben van. „Kezdetben úgy indult, hogy 95%-ot kapnak a szakképzési hozzájárulásokból az intézmények. Most 90%-nál tartunk, 10%-ot csípnék le adminisztrációra és pályázati önrészre.” És mind több helyen tervezik, hogy nagyobb hányadot központosítanak, amit a TISZK stratégiai beruházásaira, vagy belső pályázatok útján költenének el. Ráadásul az is fenyeget, hogy az egyes iskolák vállalati kapcsolatainak egy része TISZK-szintű kapcsolattá fejlődik, és ezen vállalatok már ennek megfelelően változó célokra szánják befizetéseiket, a korábbi iskola képzését már nem jelölik meg. Az csak egy egyszeri veszteség volt, hogy „Az intézmények 2008-ban milliós nagyságrendben veszítettek pénzeket, mert a [T TISZK] későn regisztrált, és a cégek nem vártak, hanem befizették a központi költségvetésbe a pénzt”. A szakképzési hozzájáruláshoz való hozzáférés iskolai szintű kilátásai romlóban vannak.

Az iskolák számára a kézzelfogható nyereség a beruházás. Az jellemző, hogy kevesen kapnak sokat. Ennek konkrétan szabályozási, eredetileg pedig koncepcionális oka van. Vannak olyan helyszínek, ahol 3-400 milliós beruházások történnek, hiszen a TIOP-os pályázatok 50 százalékát egy helyszínen kell felhasználni, de a kisebbek is rendre több tízmilliós fejlesztéssel számolhatnak. Persze sok helyszínre semmi nem jut, legalábbis ebben a körben. Őket azzal hittegetik, hogy majd legközelebb, illetve hogy a további pályázatokon előnyben részesítik őket.

Azok a TISZK-ek, amelyek a második körben, 2008-ban nyertek a TIOP-pályázaton infrastruktúra fejlesztéséhez támogatást, teljesen más keretek között kezdhettek ahhoz hozzá, mint a 2005-ös HEFOP-os pályázók. A pályázati nyertesek között találkoztunk olyannal, aki örömet fejezte ki amiatt, hogy már nem kötelező központi tanműhelyeket építeni és felszerelni, de olyan szereplők is vannak, akik a megváltozott keretek között is valami hasonlót kísérelnek meg. „Ez a központi műhely elképzelés ez nem volt életképes. Ez ellenérdekeket szült az intézményben. Meg az önkormányzatok egymás között sem akartak együttműködni, mert féltették a pozícióikat. Ahol a gyerekek el kell menni a településről, azt a települések önként nem támogatják. Mert ha elmegy 10%, akkor holnap elmegy 20, és holnapután mindenki el fog menni. Ez az erős koncentráció nem volt egy alaposan meggondolt. [Ezért] 2007 nekünk kedvező volt, mert nem kötelező a központi képzőhely. Bár a TIOP nagy részét egy helyen kell elkölteni. Odafönt fizikai koncentrációra gondolnak, mi meg szakmai koncentrációra. Itt van egy koncepcionális gond.”

A jelenleg is folyó TIOP beruházásokkal kapcsolatosan nagyon sok kétség is megfogalmazódott a szereplőkben. Ezek döntő többsége a megvalósíthatósághoz, a határidőkhöz köthető. Több helyen is jelezték, hogy olyan sokat csúszott a szerződés megkötése, ami szinte már lehetetlenné teszi a normális kivitelezést, különösen a közbeszerzési procedura átfutása miatt. Amihez hozzá kell számítani a társulások és társaságok lassú ügymenetét. Sokszor 10-nél is több önkormányzatnál kell megvárni a döntést. Ez bizonytalanságot és költségeket növel. „Ha a konzorciumi szintű közbeszerzés becsúszik júliusba, ami valószínű, akkor 40 millió forint többletet okoz az áfa-emelés. És persze a valutaárfolyamról még nem is szóltam. Az ESZA Kht. ragaszkodik a darabszámbhoz, a nyolc eszterga az nyolc, csak éppen nem elég rá a pénz, amit odatettünk. Pénz annyi van, a gépnek annyinak kell lenni, oldd meg. Csak nem jön ki. Mert közben a kormány felemelte az áfát. Meg elszállt az árfolyam. Mi 240 forintos euróval terveztünk annak idején.”

Hogy ezeket a milliárdokat hogyan hasznosítják majd, még nem tudhatjuk, de az első körös TISZK-eknél tett látogatásaink néhány tanulsággal szolgáltak. A központi tanműhelyeket általában valamelyik TISZK tagiskola korábbi, zömmel lerobbant állapotú tanműhelyének felújításával és bővítésével alakították ki. A korszerű tanműhelyek kihasználtsága azonban igencsak eltérő. Találkoztunk mindkét véglettel. „Kihasználtsága nagyon jó a központi képzőhelynek, tavalyi évben majdnem minden tanműhely két

műszakban ment, és új képzőhelyeket kellett kialakítani az épületen belül.” Máshol ugyan konkrétan nem fogalmazták meg, de céloztak rá, és ottjártunkkor magunk is tapasztaltuk, gyakran zárva vannak a helyiségek, és az értékes műszerek egyikéről-másikáról hónapok óta nem vették le a fóliát. Egyrészt a távolabbi iskolák diákjai az optimista tervekhez képest kevesebbet használják a tanműhelyeket, de a felnőttképzés volumene is jóval elmarad a reméltől. „A bérbeadás nem jellemző, alig kérik, ez gond a fenntarthatóság miatt. Nem igazán látjuk, hogy mi ennek oka. Hirdettük, ajánlottuk, bemutatókat is szerveztünk. Valószínűleg fizetőképese kereslet nincs.”

A tanműhely fenntarthatósága, működtetése nem megoldott. A pályázat lezárult, a pénz elfogyott, a szerződés értelmében azonban a létrehozott infrastruktúrát még 5 évig működtetni köteles a TISZK. „A fenntartók kicsit úgy érzik, hogy ezt pluszban kell finanszírozni, mert nem teljesen történt az intézményekben kapacitás-visszafogás, hiszen zömében olyan tanműhelyek épültek fel, amelyből hiány volt. Így ez pluszkiadás az önkormányzatoknak”, jelzi egy önkormányzati tisztviselő. „Itt van egy ekkora vagyron, működtetni kell, de csak egymásra mutogatnak”, mondja a TISZK vezetője. Immár évtizedes probléma, hogy beruházásra a szakképzési hozzájárulás jóvoltából viszonylag jelentős summákat lehet elkölteni, de a működtetésre nincs forrás, mert ebből nem finanszírozható. „Jó, legyen a szakképzési hozzájárulás eszközvásárlásra. De legyen már a működtetésre is valami! A pénz ugyanúgy idejön az iskolához az államtól, de minek vegyek hatodik mártól már, mikor nem kell. A meglévőket üzemeltetni nem tudom. Nem tudok deszkát venni”, panaszkodik egy igazgató.

Az ezzel kapcsolatos koncepciót is többen bírálják. „Nem volt életszerű, hogy a gyerekek 50 km-re el fognak menni gyakorlati oktatásra. Ennek nem volt előzménye, csak a kis létszámú szakmákban”, halljuk egy irodavezetőtől. „Nem látom, hogy fognak mozogni a gyerekek a TISZK-ben: szállások, közlekedés. A szülők részéről nem látom a szándékot, hogy 1-2 hétre elengedjék a gyerekeket egy másik településre. Sok az olyan diák, ahol nem tudnak zsebpénzt adni, vagy akár váltás ruhát sem”, mondják máshol. Ezzel kapcsolatban a párhuzamosságok megszüntetésének korlátjára is figyelmeztetnek. „Nem olyan a magyar közlekedés. A kollégiumokba sem kívánczik a gyerek annyira. Alapszakmában a 30 kilométeres kört tartani kellene, de hogy technikusképzés, azt el tudom képzelni centralizált formában.” Ezt támasztja alá egy közepes méretű városban történt adatgyűjtés. „Csináltunk 2006–2007-ben egy felmérést, hogy ha itt nem lenne ez a képzés, akkor bejárna-e [a megyeszékhelyre]. 70% azt válaszolta, hogy inkább más szakmát választana. Vagy anyagilag nem bírják, vagy nem akar. A kis településről kétszeri átszállással tudna csak [bemenni a nagyvárosba]. Másfél óra. Ezt nem vállalják a szülők.” Nem tudhatjuk, hogy a felmérés módszertanilag mennyire volt korrekt, meg persze más a szándék és a valóság, de az mindenesetre fontos üzenet, hogy ha Excel-táblákon és csoportérdekeknek engedve tervezzük a képzési profilokat, akkor – minthogy a kereslet és kínálat számos, Excelben kiszámíthatatlan emberi döntés eredője – sok kellemetlen meglepetés érhet tervezőt, iskolát, fenntartót – és persze diákok.

Jegyzet

(1) 2009. október közepén, a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet regisztrációs honlapja szerint (https://www.nive.hu/tizsk_regisztracio/index.php).

(2) Az Oktatásért Közalapítvány, valamint a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet támogatásával, 2008 ősze és 2009 júliusa között, Lannert Judit vezetésével megvalósult, *A középfokú szakképző intézményrendszer átalakulása a 2007. nyári törvénymódosítás után* című kutatást Békési Kálmánnal közösen végeztük. A zárótanulmányt lásd: Mártonfi, 2009.

(3) Holland modell alatt az előadó az egyintézményes, tagiskolából álló TISZK-et érti, ahol az előkészítő és szakképző évfolyamok szétválasztása, tehát a „küldő” és „fogadó” iskolákra szervezés nem történik meg.

(4) https://www.nive.hu/tizsk_regisztracio/index.php

(5) Az interjúrészleteket idézőjelek között közöljük.

(6) Az interjúrészletekben szereplő városneveket, személyneveket és egyéb, beazonosítást lehetővé tevő specifikumokat [zárójelben] a maga konkrétségében nem közöljük.

Irodalom

A szakképzésfejlesztés aktuális kérdései. (2009) *Szakoktatás*, 5. 1–5.

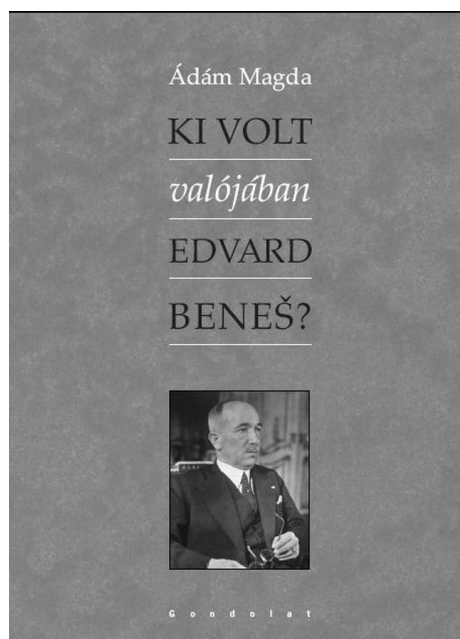
Mártonfi György (2009): *A középfokú szakképző intézményrendszer átalakulása a 2007. nyári törvénymódosítás után. Zárótanulmány*. TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatókutatási Központ Zrt. – TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 2009. november 20-i megtekintés, http://www.tarki-tudok.hu/file/tanulmanyok/zarotanulmany_tiszkesedes.pdf

Mátyus Mihály (2007): *A szak- és felnőttképzést érintő reformprogram végrehajtásához szükséges törvények módosításáról*. 2009. november 10-i megtekintés, <http://www.pbkik.hu/index.php?id=8970&term=>

Mátyus Mihály (2009a): *A szakképzés fejlesztésének aktuális kérdései*. Előadás: A szakképzés és a TISZK-rendszer aktuális kérdései – Kereslet-vezérelt szakképzés. Szakmai konferencia. Budapest, 2009. március 5.

Mátyus Mihály (2009b): *Szakképzés, felnőttképzés, aktualitások*. Prezentáció: A szakképzés és a TISZK-rendszer aktuális kérdései – Kereslet-vezérelt szakképzés. Szakmai konferencia. Budapest, 2009. március 5. 2009. november 20-i megtekintés, <http://tiszkcjb.hu/index.html>

Szüdi János (2007): *Az iskolai rendszerű szakképzésre vonatkozó változások a közoktatási törvényben*. 2009. november 10-i megtekintés, <http://www.pbkik.hu/index.php?id=8970&term=>

A Gondolat Kiadó könyveiből